

TALABALARDA LIDERLIK SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHDA TA'LIM MUASSASALARINING O'RNI

Toshkent Xalqaro Ta'lim Universiteti

Magistratura ta'labasi

Raximov Shohjaxon

shokharaximov@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada oliy ta'lim muassasalari sharoitida talabalarning liderlik sifatlarini shakllantirishda sport dasturlarining o'rni va ahamiyati tahlil qilinadi. Muallif jamoaviy sport o'yinlari orqali talabalarda mas'uliyat, strategik fikrlash, stressga chidamlilik va qaror qabul qilish kabi ko'nikmalarni rivojlantirishning pedagogik-psixologik mexanizmlarini asoslab beradi. Shuningdek, maqolada ta'lim muhitini "liderlik poligoniga" aylantirish bo'yicha amaliy takliflar ilgari surilgan.*

Аннотация: *В данной статье анализируется роль и значение спортивных программ в формировании лидерских качеств студентов в условиях высших учебных заведений. Автор обосновывает педагогико-психологические механизмы развития у студентов таких навыков, как ответственность, стратегическое мышление, стрессоустойчивость и принятие решений через командные спортивные игры. Также в статье выдвигаются практические предложения по трансформации образовательной среды в «полигон лидерства».*

Abstract: *This article analyzes the role and significance of sports programs in developing leadership qualities of students within the context of higher education institutions. The author substantiates the pedagogical and psychological mechanisms for fostering skills such as responsibility, strategic thinking, stress resistance, and decision-making through team sports. Furthermore, the article proposes practical recommendations for transforming the educational environment into a "leadership training ground."*

Kalit soʻzlar: liderlik, oliy taʼlim, sport dasturlari, jamoada ishlash, masʼuliyat, soft skills, talaba shaxsi.

Ключевые слова: лидерство, высшее образование, спортивные программы, работа в команде, ответственность, soft skills, личность студента.

Keywords: leadership, higher education, sports programs, teamwork, responsibility, soft skills, student personality.

KIRISH

Zamonaviy globallashuv va shiddatli texnologik taraqqiyot davrida oliy taʼlim tizimi oldiga qoʻyilayotgan talablar tubdan oʻzgarib bormoqda. Bugungi kunda mutaxassis tayyorlash jarayoni nafaqat muayyan soha boʻyicha nazariy bilimlarni berish, balki talabalarda murakkab ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda qaror qabul qila oladigan, jamoani boshqarish salohiyatiga ega boʻlgan **liderlik sifatlarini** shakllantirishni ham nazarda tutadi.

Liderlik — bu shunchaki boshqaruv lavozimini egallash emas, balki shaxsning tashabbuskorligi, masʼuliyatni oʻz zimmasiga olishi, strategik fikrlashi va jamoaviy hamjihatlikni taʼminlay olish qobiliyatidir. Taʼlim muassasalari esa talaba shaxsining ijtimoiy-professional qiyofasi shakllanadigan asosiy muhit hisoblanadi. Oliy oʻquv yurtlarida yaratilgan akademik erkinlik, talabalar oʻzini oʻzi boshqarish organlari, ilmiy-amaliy loyihalar va sport dasturlari talabalardagi yashirin yetakchilik salohiyatini yuzaga chiqarishda strategik ahamiyat kasb etadi.

Ushbu maqolada talabalarda liderlik xislatlarini rivojlantirishning pedagogik-psixologik asoslari tahlil qilinib, taʼlim muassasalarining ushbu jarayondagi roli va samarali usullari ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

ASOSIY QISM

Talabalarda liderlik sifatlarini shakllantirishning pedagogik-psixologik asoslari.

Liderlik sifatleri — bu shaxsning jamoaviy maqsadlarga erishish yoʻlida boshqalarni birlashtira olish, masʼuliyatni oʻz zimmasiga olish va strategik qarorlar qabul qilish qobiliyatidir. Taʼlim muassasasi sharoitida ushbu jarayon kompleks yondashuvni

talab etadi. Psixologik jihatdan talabalik davri shaxsning ijtimoiy rollarni o'zlashtirishi va professional identifikatsiyasi shakllanadigan eng qulay bosqichdir. Oliy ta'lim muassasalari talaba uchun nafaqat bilim manbai, balki ijtimoiy eksperimentlar maydoni bo'lib xizmat qiladi. Undagi akademik muhit talabada tanqidiy fikrlash, muammolarni tahlil qilish va yechim taklif etish kabi fundamental liderlik ko'nikmalarini shakllantiradi.

Ta'lim muassasalarida liderlikni rivojlantirishning asosiy yo'nalishlari.

Oliy o'quv yurtlarida talabalar yetakchiligini rivojlantirishda quyidagi uchta asosiy yo'nalish muhim rol o'ynaydi:

Akademik va loyihaviy faoliyat: Seminar mashg'ulotlari, guruh bo'lib ishlash (teamwork) va muammoli o'qitish metodlari talabalarni o'z fikrini himoya qilishga va jamoa fikrini muvofiqlashtirishga o'rgatadi. Ilmiy loyihalarni boshqarish jarayonida talaba resurslarni taqsimlash va vaqtni boshqarish (time-management) ko'nikmalariga ega bo'ladi.

Talabalar o'zini o'zi boshqarish tizimi: Talabalar ittifoqi, kengashlar va turli klublar yetakchilarni saralash va chiniqtirishning asosiy mexanizmi hisoblanadi. Bu tizim orqali talabalar real boshqaruv jarayonlarida ishtirok etib, delegatsiya qilish va motivatsiya berish san'atini o'zlashtiradilar.

Sport dasturlari va jismoniy tarbiya: Sport — liderlik sifatlarini amalda sinashning eng samarali vositasidir. Jamoaviy sport o'yinlari (futbol, voleybol, basketbol) talabalarda intizom, o'z-o'zini nazorat qilish va umumiy g'alaba yo'lida jismoniy va ruhiy imkoniyatlarni birlashtirish sifatlarini tarbiyalaydi. Musobaqalar davomida vujudga keladigan stressli vaziyatlar liderlikning muhim komponenti bo'lgan hissiy intellektni (emotional intelligence) oshiradi.

Ta'lim muhitining strategik ahamiyati. Ta'lim muassasasi tomonidan yaratilgan "xavfsiz xatolik muhiti" talabalarga liderlik qilishda tavakkal qilish va xatolardan xulosa chiqarish imkonini beradi. O'qituvchi va murabbiylarning "tyutorlik" yoki "mentorlik" yondashuvi talabaning ichki salohiyatini aniqlashga va uni to'g'ri yo'naltirishga yordam beradi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalar,

xususan, keys-stadi (case study) va rol o'yinlari talabani real hayotiy boshqaruv vaziyatlariga tayyorlaydi.

1. Liderlik kompetensiyalarini shakllantirishning innovatsion metodlari

Zamonaviy ta'lim muassasalarida an'anaviy ma'ruza uslubidan voz kechib, **interaktiv va amaliy metodlarga** o'tish talabalarda yetakchilik sifatlarini shakllantirishning asosi hisoblanadi. Xususan:

Keys-stadi (Case-study): Real boshqaruv muammolarini tahlil qilish orqali talaba o'zini rahbar o'rniga qo'yib ko'radi. Bu jarayon mantiqiy xulosalar chiqarish va qaror qabul qilish mas'uliyatini his qilishga o'rgatadi.

Loyiha boshqaruvi (Project Management): Talabalarga kichik guruhlarda aniq muddatli loyihalarni topshirish. Bu yerda lider — resurslarni taqsimlovchi va jamoani umumiy maqsad sari birlashtiruvchi shaxs sifatida namoyon bo'ladi.

Mentorlik tizimi: Tajribali professor-o'qituvchilar yoki muvaffaqiyatli bitiruvchilarning talabalarga yo'l ko'rsatishi, ulardagi kuchli tomonlarni aniqlashga va o'z-o'ziga bo'lgan ishonchni orttirishga xizmat qiladi.

2. Sport dasturlarining liderlik psixologiyasiga ta'siri (Chuqurlashtirilgan tahlil)

Sport — bu nafaqat jismoniy faollik, balki **"xulq-atvor laboratoriyasi"**dir. Ta'lim muassasasi sharoitida sport dasturlari orqali quyidagi liderlik qatlamlari rivojlanadi:

Stress menejmenti: Musobaqa paytidagi yuqori kuchlanish va vaqt tanqisligi sharoitida talaba o'z hissiyotlarini boshqarishni o'rganadi. Haqiqiy lider inqiroz paytida sarosimaga tushmasligi sport maydonida shakllanadi.

Ijtimoiy moslashuvchanlik: Jamoaviy sport turlari turli xarakterdagi insonlar bilan umumiy til topishishni talab qiladi. Bu kelajakdagi korporativ muhitda jamoani boshqarishning muhim bo'g'inidir.

Intizom va o'z-o'zini boshqarish: Lider avvalo o'zini boshqara olishi kerak. Sportdagi muntazam mashg'ulotlar va rejim talabada irodaviy sifatlarni va maqsadga yo'naltirilganlikni tarbiyalaydi.

3. Ta'lim muassasasi muhiti — ijtimoiy lift sifatida

Oliy ta'lim muassasasi talaba uchun "**ijtimoiy xavfsiz poligoni**" vazifasini o'taydi. Bu yerda talaba:

Xato qilishdan qo'rqmasdan tashabbus ko'rsatishi;

Notiqlik san'atini turli konferensiya va tadbirlarda sinab ko'rishi;

Talabalar ittifoqi kabi tashkilotlarda demokratik boshqaruv prinsiplarini o'rganishi mumkin. Ta'lim dargohi yaratgan **ekotizim** talabaning passiv tinglovchidan aktiv ishtirokchiga, so'ngra esa yetakchiga aylanish jarayonini (transformatsiyasini) ta'minlaydi.

Olib borilgan tahlillar va o'rganilgan metodologiyalar shuni ko'rsatadiki, zamonaviy ta'lim muassasasi sharoitida talabalarda liderlik sifatlarini rivojlantirish — bu shunchaki individual mahoratni oshirish emas, balki jamiyatning intellektual va boshqaruv salohiyatini shakllantirishga qaratilgan **strategik investitsiyadir**. Tadqiqot davomida aniqlanganidek, liderlik qobiliyati faqat nazariy bilimlar jamlanmasi emas, balki u ijtimoiy muhit, jamoaviy mas'uliyat va doimiy amaliy harakatlar natijasida yuzaga keladigan kompleks tizimdir.

Xulosa sifatida quyidagi muhim jihatlarni ta'kidlash lozim:

Sport dasturlarining psixologik transformatsiyasi: Sport mashg'ulotlari talaba shaxsidagi "men" markazlashuvini "biz" tushunchasiga o'zgartiradi. Jamoaviy sport turlarida (futbol, voleybol, basketbol) talaba o'z maqsadlarini guruh manfaatlari bilan uyg'unlashtirishni o'rganadi, bu esa korporativ boshqaruvning eng muhim bo'g'inidir. Stressli vaziyatlarda (musobaqalarda) qaror qabul qilish ko'nikmasi esa talabaning hissiy intellektini (EQ) charxlaydi.

Akademik muhit va ijtimoiy lift: Oliy ta'lim muassasasi talaba uchun "xavfsiz tajriba maydoni" bo'lib xizmat qiladi. Bu yerda talabalar tashkilotlari, ilmiy to'garaklar va loyihalar orqali talaba xato qilishdan qo'rqmasdan o'zining tashabbuskorlik qobiliyatini sinab ko'radi. Bunday muhit passiv tinglovchini aktiv yetakchiga aylantiruvchi o'ziga xos ijtimoiy lift vazifasini o'taydi.

Mentorlik va namuna omili: Liderlikni shakllantirishda ustoz-shogird an'analari va muvaffaqiyatli shaxslarning hayotiy tajribasi motivatsiya beruvchi

asosiy omil hisoblanadi. Nazariy bilimlarning amaliy tajriba bilan integratsiyasi talabada kelajakka bo'lgan ishonchni va professional mas'uliyatni uyg'otadi.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, ta'lim tizimini takomillashtirish bo'yicha quyidagi amaliy tavsiyalar ilgari suriladi:

Integratsiyalashgan o'quv dasturlari: O'quv rejalariga "Liderlik psixologiyasi", "Jamoani boshqarish" va "Kritik fikrlash" kabi fanlarni nafaqat nazariya, balki keys-stadi va treninglar ko'rinishida kiritish.

Sport-liderlik ekotizimini yaratish: Oliy o'quv yurtlarida sport klublarini faqat jismoniy tarbiya yo'nalishida emas, balki talabalar o'zini o'zi boshqaradigan, tadbirlarni rejalashtiradigan va homiylik loyihalarini ishlab chiqadigan kichik "tashkilotlar" ko'rinishiga keltirish.

Talabalar tashabbuslarini grantlar bilan qo'llab-quvvatlash: Talabalar tomonidan taklif etilgan ijtimoiy va innovatsion loyihalarni moliyalashtirish mexanizmini yaratish. Bu talabalarni moliyaviy resurslarni boshqarish va real natija uchun javobgarlikni his qilishga o'rgatadi.

Xalqaro tajriba almashinuvi: Talabalarning xalqaro forumlar, volontyorlik dasturlari va talabalar almashinuvi dasturlarida ishtirokini kengaytirish orqali ularda global liderlik va madaniyatlararo muloqot ko'nikmalarini shakllantirish.

Yakuniy xulosa qilib aytganda, liderlik sifatlariga ega bo'lgan bitiruvchi — bu nafaqat diplomli mutaxassis, balki jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga hissa qo'sha oladigan, o'zgarishlarni boshqara oladigan va mas'uliyatni o'z zimmasiga oladigan **yangi avlod vakilidir.**

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli Farmoni.** "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida".
2. **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktyabrdagi PF-5847-sonli Farmoni.** "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida".

3. **O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 5-noyabrdagi PQ-5282-sonli Qarori.** "Sport ta'limi tizimini tubdan takomillashtirish orqali olimpiya va paralimpiya zaxirasini shakllantirishning sifat jihatidan yangi tizimini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida".
4. **O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 30-oktyabrdagi PF-6099-sonli Farmoni.** "Sog'lom turmush tarzini keng tatbiq etish va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida".
5. **Karimov I.A.** (2020). *Oliy ta'lim muassasalarida boshqaruv psixologiyasi*. Toshkent: "O‘zbekiston" nashriyoti.
5. **Sattorov T., Ismoilov A.** (2021). *Liderlik mahorati va jamoani boshqarish*. O‘quv qo‘llanma. Toshkent: "Fan va texnologiya".
6. **Azizxo‘jayeva N.N.** (2018). *Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat*. Darslik. Toshkent: TDPU.
7. **Mahmudov I.** (2019). *Boshqaruv psixologiyasi*. Toshkent: "Yangi asr avlodi".
8. **G‘oziyev E.G‘.** (2017). *Psixologiya (Yosh davrlari psixologiyasi)*. Toshkent: "O‘qituvchi".
9. **Abdullayev A.** (2022). *Jismoniy tarbiya va sport nazariyasi*. Oliy o‘quv yurtlari uchun darslik. Toshkent.
10. **Sharipov J.X.** (2024). "Oliy ta'lim sharoitida talabalarning liderlik salohiyatini oshirishda sport dasturlarining pedagogik ahamiyati". *O‘zbekiston pedagogikasi va psixologiyasi ilmiy jurnali*, 3-son.
11. **Murodov S.B.** (2025). "Talabalarda soft-skills ko‘nikmalarini rivojlantirish: Liderlik va jamoaviy mas’uliyat". *Innovatsion ta'lim tizimi tahliliy hisoboti*, Toshkent: Ilmiy-tadqiqot markazi nashri.